

Trots den senaste tidens fokus på frågan fortsätter den svarta ekonomin att växa i byggsektorn, samtidigt som de svarta lönenivåerna bedöms sjunka. Brist på uppföljning och konsekvenser har möjliggjort att kriminaliteten systematiserats. Problematiken är känd inom sektorn och ytterligare initiativ sjsätts nu, bland annat av bankerna. Det återstår att se hur stor effekt utökade krav på transparens och uppföljning har, men det är tydligt att konkreta åtgärder och obekväma beslut måste till för att vända trenden.

Darian Hassan

Vad har hänt i närtid?

- **Bankinitiativet sjsätts av sex banker under 2024**, med syfte att motverka arbetslivskriminalitet. Initiativet innebär att bankerna ställer krav på att ökad kontroll av underentreprenörer för aktörer som lånar till byggverksamhet.
- Regeringen har under 2024 **utökat Delegationen mot arbetslivskriminalitets uppdrag till att omfatta byggsektorn**, med uppdrag att kartlägga kopplingar till organiserad brottslighet och dess inverkan på samhällsekonomin.
- Införandet av CSRD ökar kraven på bolag att transparent rapportera om arbetsvillkor och påverkan på arbetstagare genom hela värdekedjan.
- Branschen agerar. Veidekke lanserade under 2024 **handböcker översatta till flera språk** som verktyg för att själva säkerställa att utländska underentreprenörer har rätt information och inte ska kunna hävda okunnighet kring de regler som gäller.

Systematisk arbetslivskriminalitet i branschen kräver ytterligare åtgärder

Bygg- och fastighetssektorn har länge identifierats som en sektor med hög risk för arbetslivskriminalitet, och problemet växer för varje år. Den icke deklarerade omsättningen har ökat med över 300% sedan 2006 och uppgår nu till cirka 18 miljarder kronor per år enligt Skatteverket – en förlust som drabbar hela samhället. Idag ligger den svarta lönen ungefär på 50kr/timme, vilket endast är en fjärdedel av 2006 års nivåer.

Delegationen mot arbetslivskriminalitet har uppmärksammat att vissa byggföretag fungerar som täckmantel för penningtvätt, medan andra anställer utländsk arbetskraft under illegala förhållanden. Byggbranschen har därmed också identifierats som en sektor med stora risker för kopplingar till organiserad brottslighet.

Samtidigt har nya standarder som ESRS S2, en del av den obligatoriska CSRD-lagstiftningen, börjat ställa krav på företag att rapportera om arbetsvillkor genom hela värdekedjan, vilket kan driva på en förändring. Det ökade kraven gör tydligt att flera aktörer inom sektorn har brister i förståelse och kontroll av sin leverantörskedja. Riskerna är extra stora för byggprojekt med utländsk arbetskraft, som ofta involverar flera lager av underleverantörer och entreprenörer, vilket försvårar övervakning av arbetsvillkor och lagefterlevnad.

Det utbredda fusket gör en stor skada på samhällsekonomin, inte bara via förlorade intäkter utan även genom att försvåra marknadssituationen för de seriösa aktörerna inom branschen. När konkurrenterna systematiskt fuskar blir det svårt att vara konkurrenskraftig i en tuff bransch där pris och slutkostnad ofta är en avgörande faktor.

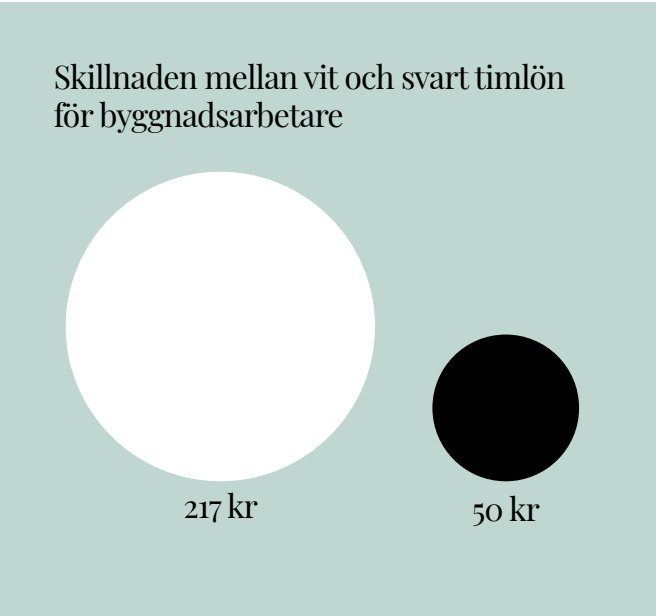
Bankinitiativet, ett samarbete mellan Danske Bank, Nordea, SBAB, SEB, Swedbank och Sparbankerna, träder i full kraft den 1 november 2024. Kraven innefattar bland annat regler för hur fysisk närvaro på byggarbetsplatser ska dokumenteras och att kontrakterade entreprenörer måste ha F-skattsedel och inte får ha obetalda skatteskulder. Syftet är att minska risken för att pengarna hamnar i fel händer, och göra det svårare för oseriösa aktörer att agera i byggbranschen. ►

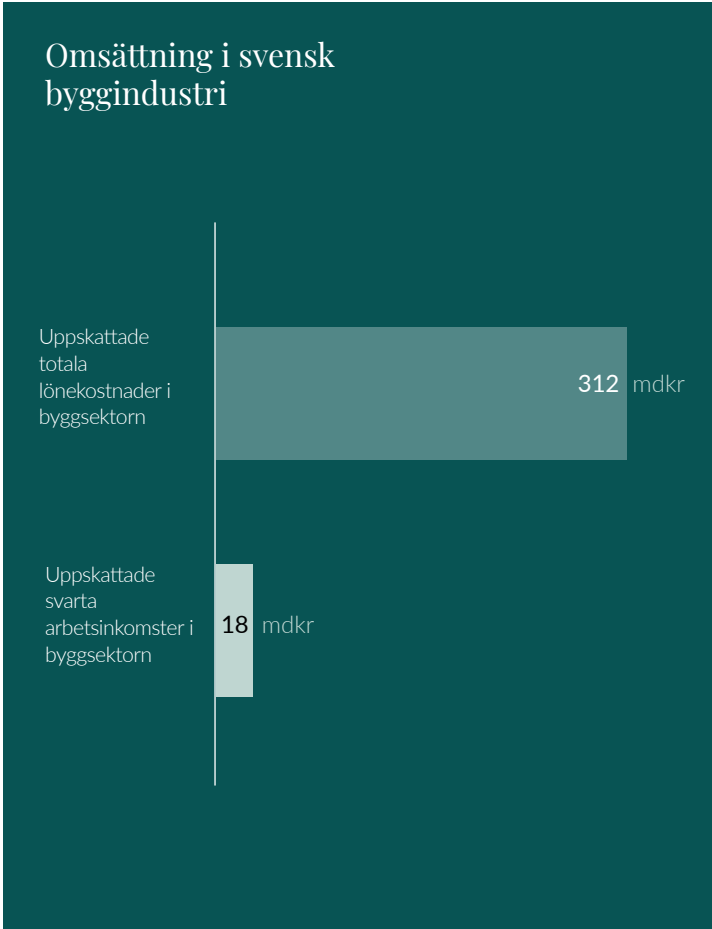
Problemen med illegal arbetskraft är mer utbredda än man kan tro och finns i hela branschen. För kriminella nätverk är detta en lukrativ verksamhet. De har förfinat sina metoder för att undvika upptäckt, inklusive att manipulera kreditbetyg för att framstå som seriösa. För att komma till bukt med problemet krävs att branschen tar ett större ansvar och ställer krav men framför allt följer upp genom granskning och kontroll. Det handlar om grovt yrkeskriminella personer och nätverk med stort våldskapital, vilket kräver respekt för frågan och en noggrann, systematisk ansats med upphandlingstöd, bakgrundskontroller och utbildning.

Jessica Löfström, Grundare och VD, Ansvar Säkerhet

Eftersom att fusket är så pass utbrett skulle en övergång till ett arbetssätt helt i linje med lagar och regler och med rättvisa löner innebära att många aktörer behöver fatta obehagliga beslut. Om de tillkommande initiativen faktiskt ska vända trenden måste de resultera i att beställare och huvudentreprenörer säger nej där man tidigare sagt ja, och att ytterligare resurser allokeras till kontroll och uppföljning från både samhällsapparaten och branschen. ■

Källa: Skatteverket, data från 2020.

Källa: Byggsektorns totala omsättning (Byggnads, data från 2020), varav 39% uppskattas som lönekostnader (byggföretagen, 2020). Uppskattad volym svarta arbetsinkomster enligt Byggnads, data från 2020.

Nyckelfrågor för beslutsfattare inom fastighet & samhällsbyggnad

1.

Hur kan vi ta nästa steg i att få insyn i våra leverantörskedjor?

2.

Reglerar vi frågor kring granskning och uppföljning av lagefterlevnad i våra avtal? Finns reella konsekvenser vid upptäckta avvikelser?

3.

Var finns de största riskerna för arbetslivskriminalitet och undermåliga arbetsvillkor i vår verksamhet?

4.

Vilka befinner sig faktiskt på våra byggarbetsplatser och fastigheter? Gör vi tillräckligt utförliga arbetsplatskontroller?

5.

Om vi ska ifrågasätta leverantörer och underentreprenörer med misstänkt koppling till brottslighet, hur säkerställer vi våra medarbetares trygghet?

6.

Om något allvarligt uppdagas, finns en plan kring beslutsordning och kommunikation så att situationen kan hanteras?